

Markianna N. Ośmowa*

DOSKONALENIE FORM WSPÓLPRACY GOSPODARCZEJ KRAJÓW RWPG

Obecnie pierwszoplanowym zadaniem krajów wspólnoty socjalistycznej jest jakościowy rozwój ich mocy produkcyjnych. Dotyczy to szczególnie poprawy struktury asortymentowej produkcji, podniesienia poziomu i jakości wyrobów, szybkiego postępu naukowo-technicznego związanego z intensyfikacją produkcji społecznej. Socjalistyczna integracja i współpraca gospodarcza są ważnymi czynnikami intensyfikacji gospodarki, a od efektywności wykorzystania systemu metod i form tych procesów zależy w dużej mierze dalszy jej rozwój.

W związku z tym przejście gospodarki na intensywną drogę rozwoju wymaga zastosowania takich nowych efektywnych form i metod współpracy ekonomicznej, aby umożliwiały one przyspieszenie postępu naukowo-technicznego. Stąd też wiodącym kierunkiem w strategii ekonomicznej krajów członków RWPG jest szybki rozwój nauki i techniki.

Przyjęty przez kraje socjalistyczne kompleksowy program postępu naukowo-technicznego do końca obecnego stulecia pozwoli skoncentrować wspólne wysiłki na rozwiązywanie priorytetowych zadań, związanych z jakościową poprawą aparatu produkcyjnego i procesów technologicznych.

Priorytetowe gałęzie gospodarki wymagają szybkiego rozwoju techniki elektroniczno-obliczeniowej z wykorzystaniem mikrokomputerów, szybkiego wdrożenia nowych materiałów konstrukcyjnych i ulepszenia jakości już wyprodukowanych, przejścia na surowco- i energooszczędne technologie, zwiększenia roli nietradycyjnych źródeł energii i wreszcie wdrożenia środków informatyki we wszystkich sferach działalności gospodarczej. Ścisłejsza współpraca krajów

* Prof. dr habil., zastępca kierownika Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych, Uniwersytet Moskiewski.

RWPG na linii nauka - technika - produkcja wymaga współdziałania potencjałów naukowo-technicznych tych krajów, szerokiej kooperacji w sferze nauki, techniki, produkcji, zbliżenia mechanizmów kierowania gospodarką narodową i postępu naukowo-technicznego. Taka współpraca pozwoliłaby rzeczywiście na podwyższenie wydajności pracy i zmniejszenie zależności techniczno-ekonomicznej od krajów kapitalistycznych, a ponadto poprawiła w znacznym stopniu sytuację materialną pracowników. W tym celu kraje socjalistyczne muszą rozwiązać założone gospodarcze, naukowo-techniczne i organizacyjne problemy, których pomyślność zależy od aktywizacji gospodarek i naukowo-technicznej współpracy krajów członków RWPG.

Pośród nowych form współpracy ważne miejsce zajmuje utworzenie wspólnych produkcyjnych, naukowo-technicznych i innych przedsiębiorstw.

Podczas sesji gospodarczej krajów RWPG w 1984 r. podkreślono, że wykorzystanie takiej formy współpracy jak wspólne produkcyjne przedsiębiorstwa i zjednoczenia, posłuży sprawie podwyższenia jakości tej współpracy. Wyżej wymienione przedsiębiorstwa mają za zadanie sprzyjać podwyższeniu technicznego poziomu produkcji, ulepszaniu jego struktury, zwiększaniu produkcji w gałęziach eksportowych i zmniejszaniu produkcji importowej z krajów kapitalistycznych. Forma ta ponadto przynosi korzyści każdej z uczestniczących stron i zaopatruje partnerów w produkcję i usługi odznaczające się wysoką wydajnością pracy przy mniejszych kosztach w porównaniu z produkcją krajową.

Wszystkie te zagadnienia wymagają dokładnego opracowania. W praktyce kraje socjalistyczne zgromadziły już wiele przykładów tego typu współpracy. Są nimi: budowa rurociągu naftowego "Przyjaźń", wspólnego systemu energetycznego "Pokój", magistrali gazociągowej, należy przytoczyć wyniki badań ekonomistów NRD. Mianowicie, wykazali oni, że ilość gazu otrzymanego dzięki magistrali odpowiada energii około 20 mln ton węgla brunatnego. Jego wydobycie i przetworzenie wymagałoby 2,5-krotnie wyższych nakładów niż wartość udziału NRD w budowie wspomnianej surowcowo-paliwowej magistrali.

Można podać jeszcze jeden przykład - wspólną budowę Linii Wysokiego Napięcia "Winnica" (ZSRR - WRL) o mocy 750 kw. Linia ta przyniosła ekonomiczne korzyści nie tylko Związkowi Radzieckiemu

i Węgrom, ale także takim uczestnikom jej budowy jak Bułgaria. Koszty Bułgarii wyniosły 4,7 mln rubli, ale w wyniku wykorzystania linii zaoszczędziła na stworzeniu rezerwowych mocy w ilości 94 MW i odpowiednio ponad 40 mln lewów nakładów inwestycyjnych¹.

Godnym odnotowania jest również wielostronne wspólne przedsiębiorstwo transportu wodnego "Inter-Lichter" zorganizowane w 1978 r. O wysokiej efektywności działalności tego przedsiębiorstwa świadczą następujące fakty. Po pierwsze, dzięki dużej zdolności przewozowej, ponad dwukrotnie skraca się czas przewozu i dostawy ładunków do miejsca przeznaczenia w porównaniu z tradycyjnymi metodami transportu, tj. droga kolejowa - port morski - statek - port przeznaczenia. Do portów Dunaju, Indii, Pakistanu, Wietnamu, Kambodży czy Malezji przewieziono ponad 2 mln 230 tys. ton ładunków. Co roku przedsiębiorstwo odnotowuje pozytywne wyniki finansowe dla zabezpieczenia normalnej działalności i dalszego rozwoju. Oprócz wyżej wymienionych nie można nie wspomnieć również o dwu i trójstronnych przedsiębiorstwach takich jak np.: "Haldex" - współpraca między Węgrami i Polską (1959 r.), Węgrami a Czechosłowacją (1981 r.). Te wspólne przedsiębiorstwa działają na terytorium Polski i Czechosłowacji. Węgiersko-polskie przedsiębiorstwo "Haldex" zajmuje się przeróbką hałd węglowych kopalni według węgierskiej technologii. W ciągu jednego roku to przedsiębiorstwo przerobiło około 0,5 mln ton węgla. Pozostający w trakcie przetwarzania surowiec (łupek bitumiczny, kruszywo lekkie) wykorzystują polskie przedsiębiorstwa w przemyśle ceramicznym, cementowym i w przemyśle materiałów budowlanych. Należy także odnotować, że dzięki oczyszczeniu terytoriów z węglowych zwałowisk, stworzono na nich strefy odpoczynku z pięknymi parkami. W tym przypadku decydowały nie tylko ekonomiczne korzyści, ale i socjalne potrzeby społeczeństwa.

Na terytorium Czechosłowacji zbudowano zakład wspólnego węgiersko-czechosłowackiego przedsiębiorstwa "Haldex"-Ostrawa. Obecnie buduje się drugi taki zakład.

Do wspólnych przedsiębiorstw zalicza się radziecko-mongolskie przedsiębiorstwo "Erdenet", a także "Mongoliosowetmet", wietnamsko-radzieckie "Wietsowetmet", czechosłowacko-mongolskie "Czecho-

¹ M. N. O s m o w a, Kompleksowy program dalszego pogłębiania i doskonalenia współpracy i rozwoju socjalistycznej integracji gospodarczej krajów członkowskich RWPG, Warszawa 1971.

słowakmongolcwietmet". Charakterystycznymi cechami wspólnych przedsiębiorstw lub ich filii są: wspólna produkcja i jej realizacja i określone rodzaje usług. Przedsiębiorstwa te rozporządzają wspólną własnością uczestniczących krajów. Tak np. w bułgarsko-węgierskiej spółce "Interansmasz" obiektami wspólnej działalności obu krajów są głównie wyroby produkcji eksperymentalnej. Istnieją również takie zjednoczenia, które nie tworzą własnych środków produkcji i w związku z tym nie dysponują wspólną własnością. Do takich należą dwustronne organizacje między ZSRR i NRD: "Assofoto" i "Domohim". Spółki te organizują produkcję na zasadzie kooperacji oddzielnych rodzajów produkcji z odpowiednim firmowym znakiem.

Jak z powyższego wynika, wspólne przedsiębiorstwa tworzone są głównie w gałęziach wydobywczych. Kraje uczestniczące zainteresowane są wykorzystaniem swojej bazy surowcowej, jednakże niekiedy nie posiadają wystarczających ku temu środków materialnych, siły roboczej lub koniecznej technologii. Tymczasem drugi partner może poprzez współdziałanie uruchomić eksploatację tych zasobów uczestnicząc jednocześnie w ich podziale. Dotychczas liczba tych przedsiębiorstw jest niewielka, a ich efektywność różna. Jednakże według oceny specjalistów ich działalność można w pełni uznać za pożądaną. Biorąc pod uwagę znaczenie wspólnych przedsięwzięć kraje członkowie RWPG uważają, że należałoby powołać takie przedsiębiorstwa także i w przemyśle przetwórczym, a szczególnie w tych gałęziach, od których zależy postęp naukowo-techniczny. Konieczne przy tym jest wykorzystanie najnowszych osiągnięć techniki takich jak: roboty przemysłowe, technika mikroprocesorowa, oszczędne technologie. Przygotowawczą fazą ku temu powinny być w większym niż dotychczas stopniu umowne kooperacyjne więzi między zjednoczeniami a przedsiębiorstwami krajów członków RWPG. Międzynarodową kooperację przemysłową można uważać za pośrednie ogniwo w przejściu kooperantów do wspólnej działalności gospodarczej. Uważa się, że w przyszłości wspólne przedsiębiorstwa produkcyjne, naukowo-techniczne i inne gospodarcze zjednoczenia otrzymają priorytet w rozwoju i będą ważnym czynnikiem w przyspieszeniu urzeczywistnienia zadań kompleksowego programu postępu naukowo-technicznego krajów członków RWPG.

Ponadto będą one sprzyjać kolektywnej techniczno-ekonomicznej odporności krajów socjalistycznych na negatywne wpływy gospodar-

ki kapitalistycznej, a z drugiej strony efektywnie wykorzystywać zalety międzynarodowego podziału pracy. Waga tworzenia takich przedsiębiorstw podkreślona jest także w kompleksowym programie określającym kierunki rozwoju wspólnoty socjalistycznej do roku 2000. W III rozdziale tego programu, jako jedną z ważniejszych dróg realizacji, przewiduje się powstawanie przy wspólnych naukowo-technicznych i produkcyjnych zjednoczeniach - międzynarodowych inżynierskich i technologicznych centrów dla opracowywania nowych technologii i materiałów oraz centrów dla kształcenia wysoko kwalifikowanych kadr pracowniczych.

Międzynarodowe organizacje gospodarcze sprzyjają rozwojowi międzynarodowej specjalizacji i kooperacji produkcji, realizacji przedsięwzięć wynikających z długookresowych programów współpracy, rozszerzaniu naukowo-technicznych powiązań i ogólnie pogłębianiu socjalistycznego międzynarodowego podziału pracy i procesowi socjalistycznej gospodarczej integracji. Oblicza się, że w krajach socjalistycznych istnieje 60 międzynarodowych organizacji gospodarczych w różnych gałęziach gospodarki narodowej. Jak dotąd, bardzo aktywnie funkcjonuje "Interatominstrument" mający własne zakłady technicznej obsługi aparatury jądrowej. Dzięki utworzeniu tej organizacji - eksport wyrobów techniki jądrowej zwiększył się ponad trzykrotnie w początkach lat osiemdziesiątych w porównaniu z latami siedemdziesiątymi. Międzynarodowe zjednoczenie gospodarcze "Interatominstrument" spełnia funkcje koordynatora budowy urządzeń atomowych, sprzyja specjalizacji i kooperacji produkcji i wzajemnych dostaw wyrobów techniki atomowej.

Szczególną uwagę w obecnym czasie przywiązuje się do zwiększenia konkurencyjności krajowej produkcji. W ekonomicznej literaturze krajów socjalistycznych dużo pisze się na temat stabilizacji jakości. Wpływa ona na dalsze ulepszenie struktury produkcji, kładzie nacisk na rozwój postępowych gałęzi i przygotowanie kadr, od których zależy nie tylko wytwarzanie jakościowych wyrobów, ale i przyspieszenie opracowywania i wdrażania nowych technologii. Zwiększenie konkurencyjności produkcji na światowych rynkach związane jest z problemem unowocześniania form realizacji krajowej produkcji na tych rynkach. To z kolei łączy się z badaniami koniunktury oddzielnych rynków towarowych, działalności konkurentów, stworzenia sieci realizacji i serwisu, a także z podwyższeniem rangi reklamy. Szczególne znaczenie przy rozwiązywaniu powyższych problemów ma do-

świadczenie Bułgarii. Charakterystyczne dla tego kraju jest kompleksowe podejście do tych zagadnień. Uczestniczą w ich rozwiązywaniu wszystkie bez wyjątku kolektywy pracownicze, gałęziowe i terytorialne jednostki, wszystkie szczeble zarządzania i produkcji.

Ważne jest stworzenie specjalnego systemu kontroli jakości i wynagradzania za pracę w zależności od poziomu jakościowego wyrobów. Zainteresowanie wywołuje analiza działalności inżyniersko-wdrożeniowych organizacji, które mają za zadanie przyspieszyć wprowadzenie do produkcji najnowszych krajowych i zagranicznych osiągnięć nauki i techniki.

Kraje socjalistyczne uczestniczą w różnych formach kooperacji przemysłowej z krajami Zachodu, takimi jak: specjalizacja, wspólna produkcja, porozumienia kompensacyjne w krajach trzecich, kooperacja przemysłowa na bazie licencji. Pozwala to w określonym stopniu wykorzystywać zagraniczne doświadczenia.

Za stosunkowo nową formę kooperacji uważa się leasing, tj. przekazanie przez firmę zachodnią w dzierżawę maszyn i urządzeń, które opłacane są dostawami wytwarzanych na nich wyrobów. Leasing to swoista forma kredytowania produkcji, przy której nie występuje prawo własności urządzeń. Leasingowe transakcje między bułgarskimi organizacjami gospodarczymi i firmami rozwiniętych krajów kapitalistycznych jak dotąd rozwinęły się nieznacznie. Występują one głównie w przemyśle lekkim.

Duże zainteresowanie natomiast wywołała taka forma kooperacji przemysłowej jak tworzenie spółek z udziałem firm zagranicznych. Największy ich rozwój odnotowuje się na Węgrzech i w Bułgarii². W 1969 r. bułgarskie organizacje gospodarcze otrzymały prawo tworzenia mieszanych spółek z firmami rozwiniętych krajów kapitalistycznych na ich terytorium. Główny wymóg dotyczył tego, aby udział strony bułgarskiej wyniósł od 50 do 90%. Na terytorium krajów zachodnich funkcjonuje około 50 mieszanych spółek z udziałem organizacji gospodarczych Bułgarii ("Hohst", "Simens" i "Bosch", "AEG Telefunken" i in.). Mieszana bułgarsko-francuska spółka "Sofbim" zajmuje się głównie eksportem bułgarskich maszyn dla obróbki drewna, maszyn rolniczych, akumulatorów, silników elektrycznych i łożysk do Francji i innych krajów. Wyżej wymienione

² P. J a o r s k i, Rozwój międzynarodowych organizacji ekonomicznych RWPG, "Sprawy Międzynarodowe" 1983, nr 6.

spółki oprócz eksportu realizują także zadania produkcyjne. Spełniają je na przykład "Deimer-Benz" (RFN) dla montażu silników firmy³ "General Motors" (Anglia), "Renault" (Francja) dla produkcji części samochodowych, "Ciba-Gaiti" i "Sandoc" (Szwajcaria) dla produkcji lekarstw.

W 1980 r. postanowiono o stworzeniu mieszanych spółek z udziałem zagranicznego kapitału na terytorium Bułgarii. Udział zagranicznego partnera nie może przekraczać 50%. Posiada on swobodę wykorzystania należnej mu części zysku zarówno na terytrium LRB jak i w innych krajach. Spółka jest natomiast posiadaczem tylko środków obrotowych. Środki trwałe stanowią własność udziałowców odpowiednio do zainwestowanego kapitału. Przewidywano dwie wersje umowy o założeniu spółek na terytorium Bułgarii:

- 1) umowa o utworzeniu spółek o prawnej samodzielności;
- 2) umowa nie dająca spółce takiego prawa.

Różnice między tymi dwoma rodzajami umów dotyczą określenia własności i podziału zysków. Obecnie na terytorium Bułgarii zarejestrowano siedem spółek mieszanych utworzonych przez bułgarskie organizacje gospodarcze i firmy Japonii, Włoch, Szwajcarii i USA. Pierwsza spółka mieszana "Fanuk-Machinex" została utworzona w 1980 r. w dziedzinie budowy maszyn dla produkcji obrabiarek z cyfrowo-programowymi urządzeniami. W dziedzinie automatyzacji procesów produkcyjnych w przemyśle chemicznym od 1985 r. funkcjonuje bułgarsko-amerykańska spółka "Systematics-Engineering". Przedsiębiorstwo "Chemitrade" zajmuje się różnorodną działalnością związaną z wdrożeniem i opanowywaniem technologii w przemyśle chemicznym i farmaceutycznym. Spółka mieszana nie należy do systemu określonego gałęziowego ministerstwa i nie posiada organu nadrzędnego. Gałęziowe organy centralne zobowiązane są natomiast stwarzać korzystne warunki dla działalności spółki. Kontrolują one działalność poprzez przedsiębiorstwa handlu zagranicznego oraz organizacje gospodarcze wchodzące w skład spółki.

Porozumienie o kooperacji przemysłowej z zagranicznymi firmami mogą zawierać te przedsiębiorstwa handlu zagranicznego i organizacje gospodarcze, które otrzymują ku temu prawo od Rady Ministrów LRB.

³ Z, B o m b e r a, Międzynarodowa własność i wspólne przedsiębiorstwa krajów RWPG, "Sprawy Międzynarodowe" 1984, nr 10.

Równoległe z tworzeniem spółek mieszanych i rozwojem współpracy z krajami kapitalistycznymi powstała nowa organizacyjna forma w strukturze gospodarki narodowej Bułgarii, a mianowicie małe przedsiębiorstwa. Głównym ich zadaniem jest wytwarzanie wysoko jakościowej konkurencyjnej produkcji na rynek zagraniczny przede wszystkim wysoko rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Wynika to z faktu, że określona część nakładów inwestycyjnych ponoszona jest w walucie wymiennej.

Na szczeblu organizacji gospodarczych funkcjonuje wiele zarządzeń stymulujących ich udział we współpracy ekonomicznej z rozwiniętymi krajami kapitalistycznymi. Organizacja gospodarcza ma prawo sama określać nomenklaturę produkcji eksportowej do tej grupy krajów i wybierać partnerów do współpracy. Większa część eksportu określana jest na podstawie umowy. Do obowiązkowych planowych wskaźników ilościowych zaliczane są tylko nieznaczne dostawy produkcji w ramach międzynarodowych porozumień i umów oraz określony poziom eksportu kontyngentowany wartościowo. Organizacja gospodarcza nie ma ustalonych limitów walutowych na import z krajów niesocjalistycznych. Posiada natomiast wskaźnik walutowego salda dla zabezpieczenia zbilansowania obrotów handlu zagranicznego kraju. W tych warunkach dla wypełnienia wskaźnika salda walutowego przedsiębiorstwa zainteresowane są eksportem ponadplanowym do krajów kapitalistycznych.

Obecnie państwo kontroluje import według nomenklatury towarowej na zasadzie zestawienia bilansów materiałowych i w oparciu o procentowe stawki od kredytów walutowych udzielonych na import z krajów kapitalistycznych. Ustalenia regulujące stosunki organizacji gospodarczej z budżetem państwowym, przewidują wniesienie do budżetu podatków celnych, które wpłaca się jedynie przy imporcie z krajów niesocjalistycznych. Należy ponadto podkreślić, że dla podniesienia konkurencyjności produkcji i jej jakości w warunkach intensyfikacji produkcji społecznej krajów członków RWPG, przede wszystkim należy wzmocnić wysiłki dla pogłębienia socjalistycznej integracji ekonomicznej i uzgodnienia wspólnej naukowo-technicznej polityki skierowanej na efektywność produkcji i społeczno-ekonomiczny postęp krajów socjalistycznej wspólnoty.

Markianna N. Ośmowa

IMPROVEMENT OF FORMS OF COOPERATION AMONG THE CMEA COUNTRIES

The article deals with problems connected with establishment of joint ventures. Numerous such ventures were set up with participation of capital from the capitalist states. These companies are located in Bulgaria and Hungary. Apart from them, there also operate companies being joint ventures founded by the socialist countries alone. Examples of such cooperation may be found in Poland and the Soviet Union. Companies organized along principles of joint ventures aim primarily at fusion of partners' financial and material resources. Joint research and development activity makes it possible to raise the level of production through its specialization and cooperation. The cooperation of this type is considered to be the highest form of intensification of economic integration processes among the CMEA countries adopted so far.